

18. Зашихин А. Н. О числе жертв Кровавого воскресенья (по поводу цифры 4600) / А. Н. Зашихин // Вестник Поморского Университета. Серия: Гуманитарные и социальные науки. – 2008. – № 3.
19. Доклад директора Департамента полиции Лопухина министру внутренних дел о событиях 9-го января // Красная летопись. – Л., 1922. – № 1.
20. Список лиц, убитых и умерших от ран в разных больницах г. С.-Петербурга, полученных 9 января 1905 года // Ведомости Спб. градоначальства. – СПб., 1905. – 18 (22) января.

РЕЗЮМЕ

СОБЫТИЯ 9 ЯНВАРЯ 1905 ГОДА В ПЕТЕРБУРГЕ СКВОЗЬ ПРИЗМУ ПОНЯТИЯ «ЦВЕТНЫХ РЕВОЛЮЦИЙ»

Сурнин В. Б. (Ужгород)

В статье сделана попытка по-новому осмыслить события 9 января 1905 г. в России. Они рассматриваются автором не только в историческом контексте Первой русской революции. Большое внимание уделено также анализу сопутствующих обстоятельств и приемов, входящих ныне в арсенал «цветных революций». В этом плане детально проанализирована подготовка революционеров к провокации, получившей название «Кровавое воскресенье».

Ключевые слова: Гапон, «Кровавое воскресенье», Первая русская революция, Николай II, эсеры, большевики, «цветная революция».

SUMMARY

THE EVENTS OF JANUARY 9th, 1905 IN ST. PETERSBURG IN THE LIGHT OF A NOTION OF «COLOR REVOLUTIONS»

V. Surnin (Uzhhorod)

The article attempts to rethink the events of January 9, 1905 in Russia. They are considered by the author, not only in the historical context of the First Russian revolution. Much attention is paid to the analysis of the relevant circumstances and receptions, included now in the arsenal of «color revolutions». In this regard, it analyzed in detail the preparation of the revolutionaries to the provocation, known as «Bloody Sunday».

Keywords: Gapon, «Bloody Sunday», First Russian revolution, Nicholas II, Socialist-Revolutionaries, Bolsheviks, «color revolution».

Надійшла до редколегії 06. 09. 2016 р.

УДК 94 (437.6) «1939-1945»

ЕДВАРД БЕНЕШ І СЛОВАЦЬКЕ ПИТАННЯ В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Шніцер І. О. (Ужгород)

У статті висвітлюються погляди відомого державного і політичного діяча, другого президента Чехословаччини Е. Бенеша (1884-1948) на словацьке питання в роки Другої світової війни. Автор аналізує запропоновані президентом варіанти вирішення даного питання та його власне бачення місця й ролі Словаччини у відновленні Чехословацької державі. Окремо у статті висвітлюється ставлення Е. Бенеша до факту існування самостійного словацького народу.

Ключові слова: Е. Бенеш, Друга світова війна, національно-визвольний рух, теорія «чехословакізму», словацьке питання, словацький народ.

Однією з найяскравіших та водночас найсуперечливіших постатей в історії чеського і словацького народів ХХ століття є Е. Бенеш. Талановитий політик і дипломат, один із засновників та президент першої Чехословацької республіки, після Мюнхенської змови 1938 р. змушений був емігрувати на Захід, де невдовзі

очолив боротьбу чеського і словацького народів за відновлення Чехословацької держави. На життєвому шляху політика були не тільки блискучі перемоги, але й відверті помилки та нищівні поразки. До помилок Е. Бенеша можна віднести його політику щодо словаків, яку він провадив, перебуваючи на посаді президента в 1935-1938 рр. Будучи

послідовним прибічником теорії «чехословакізму», Е. Бенеш не визнавав їх за окремий народ та відмовляв у праві на самовизначення. Його небажання йти на поступки представникам словацького автономістського руху у другій половині 1930-х рр. підіграло ворогам домюнхенської республіки та привело до її занепаду.

Метою статті є дослідити погляди Е. Бенеша на словацьке питання в роки Другої світової війни. Саме у цей час політик частково переглянув власні погляди на дане питання та спробував знайти шляхи його вирішення, залишаючись при цьому прибічником ідеї існування єдиного чехословацького народу.

Погляди Е. Бенеша на словацьке питання не були предметом дослідження вітчизняних істориків. Даний аспект у діяльності президента Чехословацької республіки побіжно згадували у своїх працях І. Боровець [1], І. Вовканич [2] та Є. Пугач [5-6]. Однак наведеного в їхніх працях матеріалу не достатньо для всебічного та об'єктивного аналізу поглядів Е. Бенеша на словацьке питання. Саме тому дана проблематика потребує подальшого дослідження з оприлюдненням відповідних результатів на сторінках фахових наукових видань.

На початку жовтня 1938 р. Чехословацька республіка в результаті мюнхенської змови великих держав опинилася у стані глибокої політичної та морально-психологічної кризи. Населення країни було дезорієнтоване, армія деморалізована, а дискредитована капітуляцією коаліція правлячих партій розпалася. 5 жовтня 1938 р. Е. Бенеш подав у відставку з посади президента Чехословацької республіки, а невдовзі виїхав за кордон. Спершу до Швейцарії, потім – до Англії, й нарешті – до США. У Сполучених Штатах Е. Бенеш зосередився на педагогічній діяльності у стінах Чиказького університету. Його лекції, присвячені проблемам демократії з кінця XVIII ст. й до сучасності, були високо оцінені академічною спільнотою та принесли йому почесне звання «гостьовий професор року» [3, с. 55].

Занепад Чехословацької республіки у березні 1939 р. підштовхнув Е. Бенеша до повернення у велику політику. З цього часу головними завданнями політика стали: анулювання Мюнхенської угоди 1938 р., відновлення незалежності Чехословацької республіки та її «версальських» кордонів, реставрація в державі домюнхенського ладу. Виконати ці завдання йому повинна була допомогти концепція континуїтету Чехословаччини, згідно з якою всі зміни, що відбулися на території республіки після 29 вересня 1938 р., не мали юридичної сили.

Е. Бенеш не визнавав існування незалежної Словацької держави. На численних мітингах та зібраннях політик закликав чехів і словаків до єднання в боротьбі за відродження республіки,

незалежно від їхньої соціальної, партійної та релігійної належності [4, с. 262-263]. Влітку 1939 р. він писав своїм прихильникам на батьківщину, що «залишитися зі словаками під одним дахом» – це категорична вимога політично та економічно могутньої Чехословаччини. Залишаючись прибічником теорії «чехословакізму», Е. Бенеш вважав, що «Чехословацька республіка – це передусім чехословацька єдність» [7, с. 62]. Він закликав «не сперечатися з приводу того, чехо-словацьке або чехословацьке, не сперечатися про <терміни> чехословаки, чехо-словаки або чехи і словаки, нехай кожен говорить так, як хоче» [7, с. 62]. Політик писав: «Усе це з'ясується згодом, і ми не хочемо випереджати справи, що стосуються внутрішньої організації. Зайвий раз цим нікого не дратувати, просто продовжувати справу, і, якщо прийде успіх, то питання повинні будуть остаточно вирішити самі чехи і словаки на батьківщині» [7, с. 62].

Намір Е. Бенеша реставрувати у повоєнній Чехословаччині домюнхенський лад викликав справедливу критику окремих представників політичної еміграції, які вважали, що теорія «чехословакізму» себе вже вичерпала, а недалека глядна політика президента щодо словаків у другій половині 1930-х рр. посприяла занепаду республіки. Один із членів Чехословацького національного комітету Ш. Осуський з цього приводу писав: «Я глибоко переконаний, що словаки ані за кордоном, ані на батьківщині в Словаччині за нами не підуть, якщо не буде зрозуміло, що ми не хочемо відновлювати те, що себе не виправдало. Далі; я переконаний, що Європа не стане підтримувати відновлення Чехо-Словаччини, якщо не буде зрозуміло, що катастрофа через словаків не повториться. Нарешті, я переконаний у тому, що республіка не буде життєздатною, якщо не буде зрозуміло, що життєві інтереси словаків як таких не будуть поважатися. Я переконаний, що якщо це буде зрозуміло, то республіка стане сильнішою, ніж була раніше» [8, с. 273].

У жовтні 1939 р. Е. Бенеш відмовився підписати із Ш. Осуським спеціально підготовлену угоду, яка містила план заходів щодо вирішення словацького питання в повосенній Чехословаччині. Свою відмову політик пояснював тим, що, по-перше, не має на це жодного права, а по-друге, усі питання, пов'язані зі становищем Словаччини в республіці, повинен «вирішувати чехословацький народ, а не окремі політики» [11, с. 305].

Через наявні розбіжності в поглядах на словацьке питання Е. Бенеш не зумів налагодити співпрацю і з іншим впливовим політиком – М. Годжою. Останній наполягав на тому, аби Е. Бенеш та його прибічники чітко визначили устрій відродженої після війни республіки та місце в ній Словаччини. Отримавши принципову відмову, М. Годжа перейшов в опозицію до Е. Бенеша та

утворив у Парижі Словацьку національну раду.

У жовтні 1939 р. Е. Бенеш долучився до утворення в Парижі Чехословацького національного комітету, а в липні 1940 р. створив у Лондоні уряд Чехословаччини у вигнанні та очолив його в ранзі президента. До 1942 р. Е. Бенешу вдалося домогтися визнання західними демократіями концепції континуїтету Чехословаччини та анулювання Мюнхенської угоди 1938 р. усіма державами антигітлерівської коаліції, зокрема й СРСР.

Власні погляди на словацьке питання Е. Бенеш чи не вперше з початку війни оприлюднив у своєму зверненні до словаків від 20 лютого 1943 р. Зі змісту цього документа стає зрозуміло, що політик був проти реформування політичного устрою домюнхенської республіки на засадах федералізму чи конфедерації, чого вимагали окремі його прибічники. Він залишався прихильником реставрації домюнхенських порядків, які не передбачали надання словацьким землям якогось особливого статусу в державі. У своєму зверненні Е. Бенеш різко розкритикував правлячий на словацьких землях людацький режим. На його думку, існування «так званої словацької авторитарної держави з католицькою фашистською партією та вождем Й. Тісо, факт існування Глінківської гарди як фашистської формації, участь словацької влади у переслідуванні євреїв, а головне – участь словацького війська на фронті» кидають «негативну тінь на політичну ситуацію словацьку...» [15, s. 301]. У документі Е. Бенеш називає людацький режим Й. Тісо «великим злочином» та попереджає, що він веде народ до поразки у війні [15, s. 301]. І саме за таких обставин, на думку президента, зростала роль і вага «чехословаків» [прибічників відродження чехословацької держави – автор], які своєю діяльністю можуть врятувати народ і не допустити «катастрофи» [15, s. 301]. Відтак Е. Бенеш відкрито закликав населення Словаччини підтримати тих, хто веде боротьбу з режимом Й. Тісо.

У документі Е. Бенеш також інформував своїх прибічників, що зумів отримати принципову згоду Радянського Союзу на відродження Чехословацької держави домюнхенського взірця [15, s. 302]. Він також обіцяв, що перший уряд відродженої держави буде сформовано з представників різних політичних сил, зокрема й комуністів, а остаточне вирішення словацького національного питання відбудеться вже після війни. І вирішати його всі ті, хто брав активну участь у боротьбі проти людацького режиму [15, s. 302].

Текст звернення Е. Бенеша знову засвідчив відсутність у президента чіткого плану вирішення словацького питання. Це не задовольняло його прибічників на словацьких землях, більшість із яких станом на 1943 р. відмовилися від теорії «чехословакізму», визнали факт існування окремого

словацького народу та стали прихильниками широкої децентралізації у повоєнній республіці. Така позиція представників руху Опору підштовхнула президента до формування головних положень програми вирішення словацького питання. Вони викладені в документі, який було адресовано «групі В. Шробара» у вересні 1943 р. Як впливало зі змісту документа, важливу роль у поверненні словацьких земель до складу Чехословацької республіки Е. Бенеш відводив словацькому Народному комітету. Саме він після падіння нацистської Німеччини повинен був оголосити про повалення людацького режиму, заборону діяльності людової партії та ліквідацію сейму. Народний комітет також повинен був проголосити, що «відносини між чехами і словаками будуть братерськими та демократичними» [12, s. 314].

Загалом Е. Бенеш погоджувався з утворенням Народного комітету, який мав виконувати функції найвищого політичного органу Словаччини, але тільки в перехідний період. З приходом на словацькі землі чехословацької влади Народний комітет мав припинити своє існування. Передбачалося, що новий чехословацький уряд буде сформовано президентом з урахуванням пропозицій чеського і словацького Народних комітетів. У документі Е. Бенеш наголошував, що на провідні державні посади в повоєнній Чехословаччині не зможуть претендувати особи, які в роки війни скомпрометували себе співпрацею з людацьким режимом [12, s. 315].

Подальшу еволюцію поглядів Е. Бенеша на словацьке питання засвідчив проект змін до Конституції Чехословаччини, який він підготував у вересні 1943 р. У ньому президент пропонував визнати факт існування самостійного словацького народу, але за умови, що за громадянами залишать право самостійно визначати свою національну належність до «чехословацького», чеського чи словацького народів [10, s. 316]. Також у документі передбачалося визнати існування словацької мови з подальшим її зрівнянням у правах із чеською мовою [10, s. 316]. Іншими словами, проект змін до Конституції передбачав, що словацька мова, поряд із чеською, стане в майбутньому офіційною державною мовою в Чехословацькій республіці.

Не менш важливою поступкою Е. Бенеша у словацькому питанні стала його готовність до децентралізації у спільній державі чехів і словаків. У проекті змін до Конституції передбачалося утворення земських сеймів у Чехії, Моравії, Словаччині та Підкарпатській Русі, які повинні були бути наділені законодавчою владою [10, s. 316]. Варто зазначити, що сам президент щодо цього висловлював певні сумніви, оскільки вважав, що наділення законодавчою ініціативою будь-якого органу, крім загальнодержавного, є ознакою автономії.

Далі в документі зазначалося, що на чолі земської адміністрації має стояти земський президент, начальник чи губернатор, який водночас буде главою земського комітету. Також передбачалося рівне представництво чехів і словаків в органах державної влади [10, s. 317]. У такий спосіб Е. Бенеш планував ліквідувати дискримінацію словаків, яка мала місце в домюнхенській республіці. Відзначимо, що в проекті змін до Конституції було чітко прописано заборону словакам проводити самостійну зовнішню політику [10, s. 317].

На нашу думку, проект змін до Конституції Чехословацької республіки був вимушеною поступкою президента, за допомогою якої він намагався зберегти вплив на суспільно-політичні процеси в Словаччині. Зрештою, не факт, що в майбутньому ці зміни були би втілені в життя. Подібний досвід у пражьких політиків уже був. Так, під час Першої світової війни Т. Масарик спочатку підписав Пітсбурзьку угоду¹, а згодом відмовився її реалізувати.

Доказом подібних тверджень щодо Е. Бенеша може слугувати той факт, що у грудні 1943 р. під час зустрічі з представниками Закордонного бюро КПЧ в Москві він говорив наступне: «Ніколи не переконаєте мене в тому, щоб я визнав словацьку націю. Це – моя наукова точка зору, яку я не можу змінити... Я вважаю, що словаки – це чехи, і що словацька мова є одним із діалектів чеської мови. Я нікому не забороняю називати себе словаком, але не допущу, аби проголошували існування словацького народу» [4, с. 374]. Впродовж війни президент не втомлювався наводити численні аргументи на захист теорії «чехословакізму» та переконував, що акцентування уваги на національних відмінностях чехів і словаків веде «не до зближення, а до розвитку, який розділятиме чехів і словаків, і, нарешті, приведе до їх відокремлення один від одного, до послаблення республіки, а в час воєнного конфлікту – до поглинання Словаччини Сходом, а чеських земель – Заходом, до трагічної долі обох частин» [4, с. 374].

26 грудня 1943 р. опозиційні до людацького режиму сили Словаччини уклали так звану «Різдвяну угоду». Вона декларувала створення верховного репрезентативного органу місцевого руху Опору – Словацької Національної Ради (далі

СНР), а кінцевою метою боротьби проголошувалося відновлення «спільної держави чехів і словаків на засадах принципу рівний із рівним» [17, s. 319]. У документі також зазначалося, що державно-правове становище словацьких земель у складі Чехословацької держави остаточно визначать вільно обрані представники словацького народу [17, s. 319].

Показово, що зі змісту «Різдвяної угоди» так і не було зрозуміло, яке державно-правове становище словацьких земель його автори вважають найбільш підходящим для вирішення словацького питання: федерацію, автономію чи широке самоврядування. Зважаючи на те що в наступні місяці з вуст представників громадянсько-демократичного опору можна було дуже часто почути слова «рівний із рівним», швидше за все мова йшла про федерацію. Однак це лише припущення, на користь якого свідчать суперечки, які мали місце між СНР та чехословацьким урядом у Лондоні саме з приводу шляхів вирішення словацького питання.

Результатом цих суперечок стала поява восени 1944 р. документа, в якому Е. Бенеш сформував свою позицію стосовно повоєнної політичної структури Чехословацької республіки (відкидаючи дуалізм і федеральний устрій) та проблеми єдиного чехословацького народу. У документі від імені президента відзначалося: «Я ніколи ні від кого не приховував і не приховую сьогодні, що завжди відстоював та відстоюю точку зору про єдиний чехословацький народ. Це моя наукова соціологічна точка зору. Чехи і словаки для мене є рівноцінними, рівноправними та достатньо зрілими частинами одного й того ж народу. Одні говорять чеською мовою, інші – словацькою, обидві мови рівноправні й рівноцінні та повинні бути однаково визнаними. Окремі національні риси та особливості в нас тотожні, інші поки що відмінні. Але обидві частини народу завжди мали й мають стільки спільних культурних та ідейних цінностей, що немає іншого народу чи двох інших народів, ситуація з якими була б аналогічною» [16, s. 372]. На думку Е. Бенеша, «якщо в Словаччині існує велика кількість чи більшість населення, яке відчуває себе виключно словаками, якщо ця більшість називає себе словацьким народом, то необхідно цей факт просто констатувати й визнати; немає сенсу проводити якусь термінологічну суперечку про народ словацький і чехословацький» [16, s. 372]. При цьому він підкреслював, що «відстоює позицію абсолютної лояльності, чесної толерантності та взаємного визнання: у нас повинен бути цілковито та чесно визнаний словак (як народ), чех (як народ), чехословаки (як народ)» [16, s. 372]. Існування чехословацького народу Е. Бенеш пов'язував із вищим ступенем історичного та культурного розвитку і наводив своїм опонентам приклад Англії, де використовувалися вирази «англійський

¹ У Пітсбурзькій угоді 1918 р. було викладено політичну програму створення самостійної держави чехів і словаків, яка відповідала уявленням урядів країн Антанті. В угоді розглядалася політична форма держави (республіка з демократичною конституцією), викладалися загальні положення, що стосувалися політичного статусу Словаччини у складі держави (власні адміністрація, сейм і суд), підкреслювався особливий статус словацької мови (офіційна мова школи, установ і всього суспільного життя в Словаччині). Пітсбурзька угода розцінювалася словаками як обіцянка Т. Масарика надати Словаччині автономію у складі майбутньої Чехословацької держави.

народ», «шотландський народ», «уельський народ», але «з однаковою основою й толерантністю – британський народ» [16, s. 373].

Таким чином, Е. Бенеш у цьому документі вкотре проявив хист дипломата, і, залишаючись прибічником теорії «чехословакізму», подарував представникам СНР надію на визнання самобутності словацького народу та розбудову повосенної Чехословаччини згідно з принципом «рівний із рівним».

На заключному етапі Другої світової війни Е. Бенеш зрозумів, що реставрувати в Чехословаччині домюнхенський лад не вийде, не в останню чергу через те, що серед членів СНР та учасників Словацького національного повстання 1944 р. було багато прихильників суверенітету словацького народу. На їхню думку, Словаччина у відновленій Чехословаччині повинна була стати самостійним суб'єктом із відмінним від інших земель республіки державно-правовим статусом. Недарма у Маніфесті Словацької національної ради, опублікованому 4 лютого 1945 р., говорилося: «За домовленістю із представниками чеської нації встановимо взаємовідносини словаків і чехів у новій Чехословаччині на основі повного рівноправ'я, щоб у Словаччині словаки, а в чеських землях чехи мали свою владу, в той час як центральний сейм (парламент) і центральний уряд будуть керувати спільними питаннями єдиної і неподільної держави» [9, s. 397].

Оточення Е. Бенеша пояснювало відмову президента від реставрації домюнхенського ладу тим, що нібито Словацьке національне повстання 1944 р. «реабілітувало» Словаччину в його очах [13, s. 249]. Відтак він змирився з існуванням СНР, Збору повіреників та з іншими факторами, що могли зміцнити позиції словаків у відродженій державі. Показово, що саме з цього часу Е. Бенеш дистанціювався від вирішення словацького питання та обмежувався публічними виступами, які стали носити дух взаємного братерства. Президент наголошував на важливості Словаччини і словаків у новій державі, яку хотів бачити республікою без національних меншин, де чехи і словаки житимуть у злагоді й мирі. Шанс на це давала Кошицька урядова програма від 5 квітня 1945 р. У ній було записано: «Визнаючи, що словаки мають бути господарями на своїй словацькій землі, так само як і чехи – у своїй чеській вітчизні, і що республіку

буде відновлено як спільну державу рівноправних чеської та словацької націй, уряд підтвердить це важливими державно-політичними актами. СНР, що опирається на національні комітети в населених пунктах і районах, буде визнано законною представницею самобутньої словацької нації, але й носієм державної влади на території Словаччини (законодавчої і виконавчої)... Спільні державні завдання центральна влада республіки буде виконувати в тісній співпраці із СНР і Збором словацьких національних повіреників, як виконавчим урядовим органом СНР» [14, s. 407].

Великим здобутком Кошицької урядової програми було те, що вона декларувала відмову нової влади від ортодоксального «чехословакізму» та розглядала Чехословаччину як спільну державу двох рівноправних націй, чеської і словацької. Шкода, але ці положення Кошицької урядової програми не знайшли свого відображення у реальному житті. Проблеми в чесько-словацьких відносинах зберігалися та наростали. Вони неодноразово ставали предметом засідання уряду і зрештою привели до появи трьох праяких угод. Однак навіть після цього словацьке питання в Чехословаччині так і не було вирішене.

Таким чином, словацьке питання в роки Другої світової війни займало важливе місце в діяльності Е. Бенеша. І цьому було логічне пояснення. По-перше, без словацьких земель неможливо було відродити Чехословацьку республіку. По-друге, без усунення чесько-словацьких суперечностей неможливо було побудувати сильну і стабільну державу. Е. Бенеш упродовж війни намагався сформувати прийнятну як для словаків, так і для чехів програму вирішення словацького питання. Доказом цьому були не тільки його неодноразові звернення до словаків, але й розроблений 1943 р. проект змін до Конституції. Ці та інші документи засвідчили готовність президента відмовитися від ортодоксального «чехословакізму» та реставрації домюнхенського ладу Чехословаччини, змиритися з існуванням самобутнього словацького народу та словацької мови. Однак при цьому політик і надалі залишався противником дуалізму чи федеративного устрою Чехословацької держави. Загалом у роки Другої світової війни Е. Бенешу не вдалося розробити механізм вирішення словацького питання та ліквідувати наявні чесько-словацькі суперечності.

1. Боровець І. І. Словацька держава 1939-1945 рр.: історична генеза та особливості розвитку / І. І. Боровець. – Кам'янець-Подільський: ПП «Медобори-2006», 2012. – 352 с.
2. Вовканич І. І. Чехословаччина в 1945-1948 рр.: Нарис історії перехідного періоду / І. І. Вовканич. – Ужгород: Вид-во В. Падяка, 2000. – 350 с.
3. Зорин А. В. Э. Бенеш и Чехословакия в восприятии американцев в 1939-1945 гг. / А. В. Зорин // Вестник Вятского государственного гуманитарного университета. – Вып. 4-1. – 2013. – С. 54-61.
4. Марьяна В. В. Второй президент Чехословакии Эдвард Бенеш: политик и человек. 1884-1948. / В. В. Марьяна. – М.: Индрик, 2013. – 488 с.
5. Пугач Е. П. Национальное восстание 1944 года и словацкая перспектива / Е. П. Пугач // Вісник

- Чернігівського державного педагогічного університету імені Т. Шевченка. Серія: Історичні науки. – Вип. 34. – № 4. – Чернігів, 2006. – С. 134-138.
6. Пугач Є. П. Чехо-Словацька федерація як можливість встановлення рівних прав словаків і чехів в єдиній державі (спроба реалізації та її доля) / Є. П. Пугач // Вісник Харківського національного університету імені В. Каразіна. – Серія: Історія. – 2013. – № 1087. – Вип. 47. – С. 212-234.
  7. Dopis E. Beneša H. Ripkovi do Pariža o plánu organizace a program československe zahranični akce // Dokumenty československé zahraniční politiky. Od rozpadu Česko-Slovenská do uznání československé prozatímní vlády 1939-1940. – Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2002. – S. 61-64.
  8. Dopis vyslance ČSR ve Francii Š. Osuského predsedovi ČSNV E. Benešovi o postoji Francie k ustavení československé prozatímní vlády a k osobě E. Beneše a o problémech souvisících se zřízením Výboru // Dokumenty československé zahraniční politiky. Od rozpadu Česko-Slovenská do uznání československé prozatímní vlády 1939-1940. – Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2002. – S. 269-273.
  9. Manifest Slovenskej národnej rady (4. februára 1945) // Dokumenty slovenskej narodnej identity a štatnosti. – Bratislava, 1998. – Zv. II. – S. 397-398.
  10. Návrhy Edvarda Beneša so zásadami revízie československej ústavy po oslobodení v otázke pomeru Čechov a Slovákov od 12. septembra 1943 // Dokumenty slovenskej narodnej identity a štatnosti. – Bratislava, 1998. – Zv. II. – S. 316-318.
  11. Odkaz Edvarda Beneša na Slovensko, 16. júla 1943 // Dokumenty slovenskej narodnej identity a štatnosti. – Bratislava, 1998. – Zv. II. – S. 304-308.
  12. Odpoveď Edvarda Beneša odbojovej skupine Vavra Šrobára od 12. septembra 1943 // Dokumenty slovenskej narodnej identity a štatnosti. – Bratislava, 1998. – Zv. II. – S. 313-315.
  13. Pehr M. Edvard Beneš a Slovensko / M. Pehr // Roky prelomu: Slovensko v rokoch 1945-1948. – Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda, 2015. – S. 241-264.
  14. Program vlády Národného frontu Čechov a Slovákov Košický vládný program (5. apríla 1945) // Dokumenty slovenskej narodnej identity a štatnosti. – Bratislava, 1998. – Zv. II. – S. 407-409.
  15. Stanovisko Edvarda Beneša k ľudáckemu režimu a k otázke jeho likvidácie (20. februára 1943) // Dokumenty slovenskej narodnej identity a štatnosti. – Bratislava, 1998. – Zv. II. – S. 301-303.
  16. Stanovisko Edvarda Beneša k odpovedi delegácie Slovenskej národnej rady z 29. septembra 1944 // Dokumenty slovenskej narodnej identity a štatnosti. – Bratislava, 1998. – Zv. II. – S. 371-373.
  17. Vianočná dohoda december 1943 // Dokumenty slovenskej narodnej identity a štatnosti. – Bratislava, 1998. – Zv. II. – S. 319-321.

РЕЗЮМЕ

ЭДВАРД БЕНЕШ И СЛОВАЦКИЙ ВОПРОС В ГОДЫ ВТОРОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ Шницер И. Е. (Ужгород)

В статье освещаются взгляды известного государственного и политического деятеля, второго президента Чехословакии Э. Бенеша (1884-1948) на словацкий вопрос в годы Второй мировой войны. Автор анализирует предложенные президентом варианты решения данного вопроса и его видение места и роли Словакии в восстановленном Чехословацком государстве. Отдельно освещается отношение Э. Бенеша к факту существования самостоятельного словацкого народа.

Ключевые слова: Э. Бенеш, Вторая мировая война, национально-освободительное движение, теория «чехословакизма», словацкий вопрос, словацкий народ.

SUMMARY

EDWARD BENESH AND THE SLOVAK ISSUE DURING THE SECOND WORLD WAR I. Shnitser (Uzhhorod)

The author highlights the views of the known public and political figure, second president of Czechoslovakia E. Benesh (1884-1948) on the Slovak issue during the Second World War. There are analyzed different solutions to the mentioned issue which were proposed by the president and his own vision on the place and role of Slovakia in the restored Czechoslovak state. The author also shows E. Benesh's attitude towards the existence of an independent Slovak nation.

Keywords: E. Benesh, Second World War, national liberation movement, theory of «Czechoslovakism», Slovak issue, Slovak nation.

Надійшла до редколегії 09. 11. 2016 р.